

НАУКОВІ ПРАЦІ

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

**ВИПУСК 11
ТОМ 1**

**Кам'янець-Подільський
“Абетка-НОВА”**

2005

УДК 80: 001(045)

ББК 80

Н34

Рецензенти:

Бріцин В.М. доктор філологічних наук, професор, заступник директора Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН України;

Сологуб Н.М. доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови АН України

Відповідальний редактор: Є.І.Сохацька

Редакційна колегія: М.Ф.Гетьманець, доктор філологічних наук, професор; Л.О.Іванова, кандидат філологічних наук, доцент; О.В.Кеба, доктор філологічних наук, професор (заступник відповідального редактора); М.Г.Кудрявцев, доктор філологічних наук, професор (науковий редактор); Ю.О.Маркітантов, кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний секретар); Г.Й.Насмінчук, кандидат філологічних наук, доцент; П.І.Свідер, доктор філологічних наук, професор; О.С.Силаєв, доктор філологічних наук, професор; Є.І.Сохацька, кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний редактор); О.О.Тараненко, доктор філологічних наук, професор; П.Є.Ткачук, кандидат філологічних наук, професор; Л.Г.Яропуд, кандидат філологічних наук, доцент

*Друкується за ухвалою вченої ради
Кам'янець-Подільського державного університету
(протокол № 8 від 29 вересня 2005 р.)*

Н34 Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. Випуск 11. Том 1. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – 308 с.

Рік заснування – 1993. До 1999 р. – Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Серія філологічна

Президією ВАК України (Постанова №2-05/9 від 14 листопада 2001 року)
збірник перереєстровано як наукове фахове видання
з філологічних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
серія КВ №9203 від 28. 09.2004 р.

© Автори статей, 2005

© “Абетка-НОВА”, видання, 2005

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ З ПИТАНЬ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

*Where is this world going?
(ІНТ, 9.02.98)*

Антропоцентричний характер сучасної філологічної науки розширяє можливості лінгвістичних досліджень. Сьогодні звернення до вивчення дискурсу, тобто мови у сферах її реального функціонування, обумовлює низку напрямків у вивченні різних аспектів життя сучасної людини. Так одними з найактуальніших питань сучасного мовознавства є процеси людського пізнання, доступу до свідомості та можливості впливу на суспільні думки та ставлення в соціокультурному контексті.

Одним із аспектів такого соціального контексту є висвітлення в засобах масової інформації ситуації “торгівля людьми”, що обговорюється на суспільному рівні. Оскільки медійний дискурс є багатофункціональним в конструюванні знання про світ та формуванні масової свідомості, стає необхідним розгляд засобів його ефективності в термінах функціональної парадигми лінгвістичного вчення, тобто засобів вербальної репрезентації ситуації “торгівля людьми” в медійних текстах.

Загалом, функціональна парадигма характеризується увагою до функцій мови як до джерела спілкування та розумінням її як цілеспрямованої системи засобів експресивності. Такий підхід враховує “стилістичну диференціацію мовних засобів, призначених для виконання певних соціальних функцій” [5, 566; 11, 97] та передбачає дослідження функціонування верbalних явищ у сукупності психологічних, ментальних, прагматичних чинників тощо [8, 88].

Вихідним моментом в аналізі медійного дискурсу є урахування таких принципів функціоналізму, як прагматизм та аксіологічність [9, 46-47], адже роль ЗМІ не зводиться лише до функції супто технічного каналу, що передає “об’єктивну інформацію”; навпаки, ЗМІ тією чи іншою мірою здійснюють соціально-перетворюючу репрезентацію реальності [4]. В плані

прагматичного принципу, вивчення дискурсу ЗМІ полягає у становленні закономірностей найбільш оптимального вибору та комбінації мовних одиниць і стилістичної організації тексту, що сприяє ефективності та гармонійності впливу на адресата-читача [9, 47; 11, 243-244].

У даному випадку, можливо говорити про певну програму інтерпретації тексту, закладену на мовному рівні [2, 91-107], адже медійний дискурс постає прихованою формою соціального програмування, психологічного впливу на аудиторію з метою трансформувати стереотипи людей, динамічно змінити ставлення громадян до будь-яких соціальних проблем, зокрема до ситуації "торгівля людьми", фільтруючи та висвітлюючи подану інформацію [1, 139].

Аксіологічно-спрямований підхід до медійного дискурсу вивчає, яке оціночне навантаження постає за мовними одиницями, актуалізованими в тексті. Адже, в лінгвістичних одиницях фокусуються емоції, оцінки, завдяки чому свідомість реалізує інтерполяцію світу та людини в цьому світі [9, 46].

Оціночна та прагматична спрямованість медійних текстів сприяє ефективній циркуляції дискурсу з актуальної соціальної ситуації, створюючи суспільні думки, ставлення, уявлення. Так соціальна інформація, втілена у вербальну форму, передається каналами масової комунікації і служить потужним ресурсом управління суспільством [4].

Надбання теоретичних передумов функціональної парадигми є надзвичайно цінними, а застосування них є перспективним у подальших практичних дослідженнях особливостей мови. Отже виникає питання – як саме функціонує мова у сфері засобів масової інформації, в чому полягає її дискурсивність, її потужність у формуванні суспільних поглядів стосовно певних соціальних подій?

Метою даної статті є спроба визначити емоційний та оціночний потенціал медійних текстів із питань торгівлі людьми у впливі на читача. Можливо припустити, що ефективність функцій дискурсу засобів масової інформації значною мірою залежить від вибору та комбінації мовних засобів, використання яких базується на таких принципах функціональної лінгвістики, як аксіологічність та прагматизм. Тому для визначення лінгвостилістичних особливостей такого дискурсу нами було оброблено 200 статей сучасної англомовної преси (з *The Guardian*, *The International Herald Tribune*, *The New York Times*, *The Times*, *The Washington Post*, *The Wall Street Journal*) за період 1998 –

2005 років із застосуванням методики лінгвостилістичного та інтерпретаційного аналізу.

Кінцевою метою всіх публікацій, що стосуються ситуації “торгівля людьми”, є спроба подолання проблеми шляхом повідомлення, наведення прикладів, запобігання та попередження потенційних жертв, попередження работоторговців шляхом повідомлення про судовий процес над злочинцями, апелювання до уряду та урядових установ тощо. Такий прагматичний ефект досягається завдяки мовним засобам, що використовуються для здійснення впливу на аудиторію.

Стильова вербална репрезентація ситуації “торгівля людьми” будується загалом навколо такого лексичного каркасу:

- економіко-політична та юридична термінологія (*policy, legislation, campaign, gender-sensitive political programs, attorney, law enforcement*);
- нетермінологічна політична лексика (*public, people, unity, community, society, discrimination, violence, abduction, coercion, prostitution, public concern, sexual assault*);
- газетні кліше (*pressing problem, alarming rate, iron curtain, informed forces, international scourge, collapsed economies, domestic violence, stereotyped information*);
- аббревіатури (*NGO, IOM, OSCE, USG, CIS, ILO-IPEC, UNICEF* тощо).

Проте, опис такої ситуації не обмежується лише наведеними прикладами. Матеріалом для створення оціночної забарвленості служить взаємопов’язана система лексичних, граматичних та синтаксичних засобів мови. Саме тому медійні тексти містять розмаїття оціночної лексики, виразних засобів та стилістичних прийомів, деякі з яких ми спробуємо розглянути.

Метафора. Концептуальна метафора є найбільш дієвим засобом впливу на підсвідомість та емоції читача. Так, бачення однієї сутності, більш абстрактної, в термінах іншої, більш конкретної, містить у собі емоційне навантаження, що, в свою чергу, обумовлює формування суспільного ставлення до певної ситуації [3, 236, 268], наприклад: *the body seems to be filled with lead* (*T, 01.03.01*); *to swallow an insult* (*WP, 21.08.99*); *to wash dirty linen at public* (*WP, 21.08.99*); *the only route out of poverty* (*G 01.03.01*); *a vicious cycle of trafficking* (*NYT, 12.12.98*); *there is no silver bullet to stop this practice* (*NYT, 12.12.98*); *first circle of hell* (*WP, 07.01.99*).

Справжня природа явища работоторгівлі є завуальованою під обіцянками працевлаштування, рекламних об’яв шлюбних та

туристичних агенцій. Лішє деякі потерпілі особи наважуються звернутися до поліції, консульства та інших установ по допомогу. Деякі з аспектів проблеми вивчаються на семінарах і конференціях у різних міжнародних та урядових організаціях. Проте, це лише деякі ініціативи, що вживаються різними організаціями. Справжня ж складність ситуації полягає набагато глибше під тією поверхнею, що обговорюється у суспільстві. Наприклад: *this is just a tip of the iceberg* (WP, 05.01.99); *an impossible morass* (NYT, 11.01.98).

Міграційний аспект торгівлі людьми асоціюється з *porous borders*, через які "віткає" маса людей у пошуках кращого життя. Інший аспект ситуації часто представлено у вигляді інфекційної хвороби, що набуває глобального характеру. Наприклад: *epidemic proportion. No country is immune* (IHT, 25.04.2000); *the scars of recent severe economic crisis linger* (IHT, 27.07.2000); *a bunch of diseases* (IHT, 16.06.98).

Юридичний аспект даної ситуації представлено як *humiliating procedure of a "medley of all kinds of people"* (IHT, 25.04.2000), тобто порушенням прав людини. Жертви не сприймаються роботорговцями як живі істоти, особистості; швидше – це товар без обличчя, характеру та емоцій. Примусова проституція постає як нескінчене коло, така безперервна діяльність відбувається у *chain of brothels* (IHT, 13.02.98).

У наведених прикладах метафора досягає своєї мети індивідуалізації явища, надає авторській думці конкретності та визначеності, розкриває негативне ставлення до того, що журналіст описує. Однак, метафора та її різновиди набувають найбільшої ефективності у конвергенції з іншими виразовими засобами та стилістичними прийомами.

Метафора у конвергенції з інверсією посилює емоційне сприйняття ситуації: У прикладі *Here lies the rub* (IHT, 19-20. 04. 98) слово *rub* є одиницею вторинної номінації для *obstruction, difficulty*, що включає подвійне бачення поняття – по-перше, *the problem, obstacle*, по-друге – *the stone on the way of solution of the matter*. Ситуація "торгівля людьми" розглядається крізь призму якогось матеріалу чи предмету, що стоїть на заваді подолання кримінальної діяльності. Інверсія як засіб експресивності будується на порушенні порядку слів у реченні надає емотивного та емфатичного забарвлення ситуації, що аналізується.

Вживання іронії, наприклад у реченні *Traders in human misery lure by the promises of highly paid jobs* (19-20.04.98), обумовлює оціочнє ставлення читача. У контексті висвітлення

ситуації словосполучення *highly paid jobs* набуває негативного значення, іноді навіть сарказму, оскільки високо оплачувану роботу пропонують работоговці, та про неї мріють жертви; насправді же жертвам ніколи не сплачують. Але усвідомлюючи існуючу безпеку, люди продовжують сподіватися, що вони отримають високу заробітну платню за кордоном.

Приклади антитези *black business of white-slave trade* (ІНТ, 25.04.2000) застосовано для впливу на емоційний стан читача, наголошуючи на контрасті кольорів чорного та білого. Риторичне питання спонукає читача до роздумів, аналізу ситуації та провокує особисті думки та ставлення. Іноді такі питання можуть актуалізуватися у конвергенції з парцеляцією та кульмінацією, наприклад: *How many illegals are enslaved? A few, a lot, all?* (NYT, 06.10.99). Ситуація, що обговорюється в ЗМІ, не є окремою подією чи проблемою, це цілісний спектр проблематики, що бентежить людство разом із проблемами війни, наркотиків, СНДу, порушення прав людини тощо.

Частковий паралелізм у конвергенції з алітерацією, в медійних текстах ці засоби вживаються навмисно – щоб створити ритмічне та гармонійне звучання висловлення, здійснити певний ефект та наголосити на важливості проблеми, наприклад: *Trafficking is a truly global plague, on that may appear in Denver as well as in Delhi, in London as in Lagos* (WP, 05.01.99); “*You pay for a night – she pays with her life*” (WSJ, 17.05.2000); pretty nitty-gritty issues (WP, 08.09.2000). Ритмічна організація висловлення надає драматичної тональності статті.

Ми навели лише деякі репрезентативні стилістичні засоби, які в сукупності з іншими лексико-граматичними, синтаксичними, фразеологічними особливостями медійних повідомлень щодо ситуації “торгівля людьми” створюють гармонійний та потужний вплив на читача. Крім того, викликають зацікавленість і заголовки медійних статей, призначених заволодіти увагою аудиторії [10], економічно втілюючи певну драматизацію [6, 72] та визначаючи образ-схему організацію газетних повідомлень [7, 128]. Як правило, це емоційно навантажені слова та сполучення, деформація спеціальних термінів, стилістичні прийоми (*гра слів, алітерація, оксюморон тощо*), синтаксично короткі речення та фрази (*питальні, називні, еліптичні речення, опущення артиклів, питання у формі стверджень, пряме мовлення тощо*). Як приклади наведемо лише деякі з заголовків статей із ситуації “торгівля людьми”:

LOST IN STRANGE WORLDS; FEMALE SLAVERY: ARE MEN TO BLAME?; THE DARK SIDE OF NEW WORLD; NATASHA'S TRADE; LADIES OF THE NIGHT FOR EXPORT; THE TRADE IN HUMAN BEINGS IS A WORLDWIDE SCOURGE; WHERE ARE WE GOING; INNOCENCE BORN OUT OF SHAME; WILLING SEX SLAVES.

Таким чином, враховуючи принципи прагматизму та аксіологічності, неможливо не визнати наявність деякої специфічної системи мовних засобів, арсеналу, з якого мовні одиниці відбираються та комбінуються для досягнення певної прагматичної мети автору: створення певної атмосфери подій та проблем, відображені у статті, надання певної аксіологічної тональності медійним текстам. Завдяки стилістичним фігурам і тропам, інформація втілюється у такій мовній формі, яка сприймається аудиторією на емоційному рівні, результатом чого є подальше осмислення поданої проблематики у певному руслі, необхідному авторам медійних текстів.

Отже, даний аналіз є необхідним підготовчим етапом для подальшого вивчення особливостей медійного дискурсу. Отримані результати попереднього лінгвостилістичного аналізу будуть враховані у проведенні емпіричного дослідження з метою виявлення особливостей сприйняття ситуації “торгівля людьми” читачами. В результаті такого дослідження є можливим співвіднесення гіпотез, що ґрунтуються на теоретичних підходах до медійного дискурсивного аналізу, з реальною практикою функціонування мови в сучасному медійному дискурсі щодо явища “торгівля людьми”.

Список використаних джерел

1. Багумян О. В. Лінгвотекстові аспекти соціального програмування (на матеріалі сучасних різностильових англомовних текстів) // Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». – 2003. – Т. 6, № 1.– С. 136-140.
2. Вороб'єва О. П. Лингвостилистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межъязыковая коммуникация): Дис. ... д-ра филол. наук: 10. 02. 19. – М., 1993. – 382 с.
3. Голованевский А. Л. Оценочность и ее отражение в политическом и лексикографическом дискурсах (на материале русского языка) // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 78-88.
4. Зарубежная и российская журналистика: трансформация картины мира и ее содержания // www.cjes.ru/lib/content.php?content_id=3182&category_id=3

5. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Овсянников В. В. Глобальная организация стилистического контекста в англоязычном газетном стиле // Вестник СПбГУ. – 2001. – Сер. 2, Вып. 1. (№ 2). – С. 65-75.
7. Потапенко С. І. Структура заголовків англомовних газетних повідомлень: досвід лінгвокогнітивного аналізу // Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 128-135.
8. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология (монография). – К.: Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лингвістики (аналітичний огляд). – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
10. Brereton P. The Continuum Guide to Media Education. Continuum. – L.; N. Y.: Routledge, 2001. – 197 p.
11. Trask R. L. Key Concepts in Language. – L.; N. Y.: Routledge, 1999. – 378 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *The Guardian* 01.03.01.
2. *The International Herald Tribune* 9.02.98; 16.06.98; 25.04.2000; 27.07.2000; 13.02.98; 19-20.04. 98.
3. *The New York Times* 12.12.98; 12.12.98; 11.01.98; 06. 10. 99.
4. *The Times* 01.03.01.
5. *The Washington Post* 21.08.99; 21.08.99; 07.01.99; 05.01.99; 08.09.2000.
6. *The Wall Street Journal* 17.05.2000.

Анотація

Стаття присвячується огляду лінгвостилістичних особливостей медійного дискурсу з питань торгівлі людьми на матеріалі сучасної англомовної преси. Відповідний аналіз відбувається крізь призму функціональної парадигми з урахуванням принципів прагматизму та аксіологічності для виявлення можливостей лінгвостилістичних засобів формування суспільної думки.

Summary

The article is dedicated to the overview of the linguistic peculiarities of the media discourse on human trafficking situation. The analysis has been carried out on the basis of pragmatic and axiological principles of the functional paradigm in order to reveal the power of language in shaping public opinion.